

СРАВНИТЕЛНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА СЪВРЕМЕННО БЪЛГАРСКИ МАСОВИ УНИВЕРСАЛНИ ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ ИЛИ ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА СТРАТЕГИЯ СРЕЩУ ВЪЛНАТА „ЖЪЛТА“ ПРЕСА

Таня Бунева

Изследването е насочено върху едни от най-популярните и най-тиражирани, според издателите им, съвременни списания в България. В центъра на внимание са отделни броеве на сп. „Блясък“ (бр. 5 от 2007 г.) и сп. „Story“ (бр. 5 от 2007 г.), явяващи се симптоматични за нивото на информационно моделиране както в тези периодични издания, така и в аналогични на тях.

Авторът на този текст пристъпва към задачата си, за да разбере какво прави цитираните издания популярни сред дамската половина от читателската аудитория. Фиксираните тук издания често са наричани „женски четива“ и са изпълнени, за съжаление, предимно с „жълти новини“, които са предназначени да задоволяват елементарното, а често и – пошлото любопитство. Водеща за пишещия настоящите редове е идеята не на елементарното критикарство, а на назоваване на същността на информационно-комуникативната феноменология, за да се достигне до подобаващото интерпретиране, разбиране и опериране с нея (с максимална тенденция – да бъде преодолявана чрез конструктивни решения).

От една страна е важно да се знае, че в съвременното обеднено и изпитващо редица затруднения общество, в което доминират дефицитите, има кой „щедро“ да се грижи и да насочва вниманието към назованата по-горе аудитория, но, от друга страна, буди тревога и загриженост липсата на съзидателност, положителна насоченост в заявената позиция на издателя на списанията.

Пишещият тези редове си дава сметка, че книжният ни пазар от периодични издания не се ограничава с цитираните две списания – израз на открита и откровена пошлост. Който и да застане обаче пред вестникарски павилион, ще открие с удивление огромно изобилие от подобни издания.

От кориците и на двете списания се разбира, че те се публикуват от един и същ издател и една и съща печатница (!). При това и двете издания имат едновременно с това и един и същ редактор, както и един и същ екип подготвя статиите, поместени в тях. Може би именно описаното определя феноменалната еднаквост и в 99% от поднесената информация.

При разгръщането на списанията силно впечатление правят еднаквите фотографии и реклами, които популяризират периодичните издания. Това ново изобретение ли е – едновременно и да се рекламират едни и същи „неща“ (вж. по-долу), и да се пестят пари!?

При по-внимателното зачитане на информацията, поместена в статиите, стават ясни и други прийоми, които говорят много показателно за периодичните издания. От страниците личи ясно, че журналистите, подготвящи списанията, не само не познават правописа, но и не разполагат с правописен речник и не проверяват от достоверен източник поднесената информация. Това говори за съжаление, и за публиката, която изкупува тези списания и има нужда от тях.

Еднаквата информация е поднесена и по един и същ начин.

Толкова ли може екипът или просто той не иска да се обременява повече?

Тематиката е еднаква, правописните грешки – също, както и рекламите... Тогава защо се издават две списания? Нали живеем в XXI век... Защо не спасим горите от тези хора, стремящи се към многото и уникалното, и стигащи единствено до еднообразното, шаблонното, скучното и пошлото...

Разглежданите теми и подтеми в списанията („Блясък“ и „Story“) са: българските „звезди“, световната мода, съвети за ефекти на красота, хороскоп, фотографии и реклами.

Подзаглавието на сп. „Блясък“ е „Какво са звездите без ...“, а на „Story“ – „Всяка звезда си има ...“... За

какви звезди става въпрос? Нима в България има толкова известни личности, за чиято слава е здравословно обществото да знае?... Да, имаме Васко Василев, Албена Денкова и Максим Ставийски – популярните ни лица през XXI в., но за тях не става въпрос в цитираните издания. Тук звездите са **попфолк певците и манекените, контингентът на нощния живот и криминалните събития**. Какви звезди! Какви известни личности? Нима можем да ги наречем така след като и те, като нас, пазаруват от „BILLA“, припечелват пари, с които да си купуват дрехи от „Илиянци“ и чрез тях се стремят да привлекат вниманието на „бизнесмените“, за да станат техни евентуални спонсори.

(Настоящото изложение не позволява на автора да използва понятието „мутра“, което тук е заменено от придобиващото все по-широко и застрашителни размери понятие „добре облечен бизнесмен“) (вж и с. 515 на „Нов правописен речник на българския език“ /Бълг. акад. на науките – София: Хейзъл, 2002). За дълбоко съжаление в цитираното съвременно авторитетно академично издание са поместени подобни термини („мутра“ и т.н.), но модерните термини, продукти на ХХ–XXI в., отсъстват. Може би това се случва, защото понятия като „техносфера“, „инфосфера“ и „семиосфера“ (които отсъстват в цитираното авторитетно академично издание) носят в същността си **ментално-умствено, духовно и интелектуално значение** (а терминът „мутра“ – не)...

Знае ли българинът какво означава да си част от елита на обществото, какво поведение следва да имаш и какво трябва да си постигнал, за да бъдеш определен като звезда?... Един популярен човек следва да се възползва от името си, за да разпространи **своята високоблагородна идея и да дари благотворително другите с плодовете ѝ**... Да, но звездите, третирани в изучаваните тук периодични издания, нямат идеи и стил, с които да поучат публиката (те не случайно са ориентирани към фенове) си. Днес са тук, утре изгрява друга на „необятния“ български небосклон ...

Заглавната страница на всяко периодично издание, очевидно, трябва да привлича максимален брой читатели и да помества информация, която да задържи вниманието ни за дълго. Това правят и цитираните две списания. На едното – примерът за българска звезда е добре нагримираният попфолк изпълнител Азис, а на другото – т. нар. герой от „Big brother“ Дичо (предаване, наситено до краен предел с пошлост и вулгарно поведение). И двамата (Азис и Дичо) изразяват копиращата матрично поведение психика, опростени („просташки“ – срв.: с.753

по цит. по-горе изд.) изпъквания и пошлост, събрани в „елита“ ни, но най-добре на практика показват как от маскаради се изкарват много пари.

Ето в крайна сметка каква е „представителната“ извадка от „българския елит“, с който влизаме в културния дом на Европа.

Темите в рубриката „Звезди“ са: „Как Зизу си е купила нов телефон“, „Как Дичо паднал от два стола на земята“, „Мистър България е видян с най-известната проститутка“, „Новите оргии на попфолк звездите“, „Кой с кого, как и защо изневерил“ и най-обсъжданата тема за „Сватбата на Азис и т.нар. Китаец“. Това ли са съдържателните и екзистенциални въпроси на българското общество!?

Дали на първа страница на вестник „Таймс“ е възможно да се разгледат цитираните тук важни и много наболели въпроси? Просто е недопустимо световните медии да не отразят тези събития, но „Блясък“ и „Story“ са навсякъде и българските читатели не бива да пропуснат „важната“ информация. За съжаление читателят, към когото е насочена тази информация, се интересува именно от нея и попълва културния си арсенал с понятия и думи от рода „Къде си, ма, парцал?“ (реплика на Азис – цит. по разглежданите тук периодични издания)...

Другите третирани теми са модата и ефектите на красотата, както бе изтъкнато. Това именно са рубриците, които са насочени към основния читател, намиращи се във възрастовата граница между 18 и 25 години. И тук отново идва мястото за реклама. И двете списания много умело ни показват как да трупаме макияж върху лицата си и чрез клоунските цветове да се превърнем в попфолк изпълнители. Мечтата на всяко малко момиченце неминуемо изглежда пародийно: „Азиса в страната на чудесата“.

Съветите за мода са еkleктичен сблъсък на вкусове, отсъствие на мярка и култура на поведение и обличане. От едната страна е роклята (!) на Азис – с многото пайети, наслоения тюл, с дългите изкуствени мигли, тоновете черен грим и бижутата, взети назаем от витрината на някой некачествен и със съмнителна репутация магазин. Азис явно показва „Колкото повече, толкова повече“. От страниците ни гледа и попзвездата Дженифър Лопес – елегантна рокля, която е в тон с обувките, чантата и грима. Добрият стил подчертава по най-деликатния начин женската ѝ индивидуалност, но, за съжаление, нито Джон Галиано, нито Джан Франко Фере са в състояние да възхвалят женското начало в мъжа, колкото и да се иска на някои представители на обърканите, а често и открито „обратни“ по законите на природата вкусове...

И в двете списания („Блясък“ и „Story“) са поместени фотографии на едни и същи дрехи, които са и с етикетчета на цените. Оригинално! Като в магазин „Всичко по левче“. Известна американска актриса – стрелкичка върху блузата ѝ и цена. Ето откъде и за колко лева Джени Макартни си е купила дънките – Втора база на „Илиянци“ срещу 22 лева, както става ясно. Интересно, а дали и тя знае за това? Сигурно, но си мълчи, за да не тръгнат и другите „холивудски звезди“ от България насам.

Качествените от фотографско естество снимки, поместени на страниците на списанията, нееднозначно показват, че редакцията ангажира професионалисти в областта. Но, ако може и съдържанието, и темите да са издържани...

Описаното показва, че редакцията разполага със солидно количество материални средства за ефектно оформени пошли, порнографски фотоси и текстове с минимално количество социокултурна информация, лишена от смисъл страници. Въпреки представената тенденция, и двете списания са едни от най-купуваните в България...

... Жалко за дърветата! Възможно ли е в Холивуд да са интересни тези звезди, в Париж – тяхната модата, а в Европа – културата им?...

За съжаление у нас по вестникарските павилиони не могат да се открият културни, научни и интелектуални издания. Отговорът на въпроса „Защо такива липсват?“ е, че няма средства!

Кога българинът ще разбере, че трябва да обогатява и интелекта си? Кога нашите управници ще благоволят да нахранят бедните ни души с граждански образци – мисия на отдаденост – служене на обществото и съграждането на неговата действена култура? И не ние ли самите трябва първи да се погрижим за това? Кога вместо да си купуваме сп. „Блясък“ и сп. „Story“, ще си купуваме обогатяващи културния ни свят издания? Интелектуалната общност следва да фокусира в публичното пространство този въпрос и езиковедите, вместо равнодушно да понасят непрестанното публикуване на „жълти издания“, вероятно ще подготвят в скоро време **ново издание на съвременен български език, в който да са поместени думи с ментално и интелектуално значение** (вж. например, посочените по-горе понятия в текста).

Изразените в материала становища не ангажират „Издател“. Авторката носи отговорност за характера на своя текст.

ПРЕДПОЧИТАНИ ТИПОВЕ ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА ОТ СТУДЕНТСКАТА ЧИТАТЕЛСКА АУДИТОРИЯ

**(Библиотечно-информационен център
на Специализираното висше училище
по библиотекознание
и информационни технологии)**

Елена Игнатова

От съществено значение е в епохата на високите технологии – през XXI в. – да се установи как стои въпросът с четенето на художествена литература от младото поколение.

Обект на настоящото изследване е читателската аудитория на Информационно-библиотечния център в СВУБИТ като едно специфично общество – от една страна – студенти, а от друга – самите тези студенти като архитекти на съвременния информационен свят.

Мотивът на автора на настоящото изложение е да направи **моментна фотографска картина на предпочитаните типове художествена литература, битуващи в процеса на четене в последния учебен ден в СВУБИТ на 2006 г.** Този ден е фиксиран по две причини:

1. От 1 януари 2007 г. България се присъединява към Европейския съюз и е желателно да се работи върху изграждане на база за сравнение на ключови феномени на четенето (какъвто е този на типовете художествена литература);

2. Подобни моментни картини в категорията „дълго време“ са историографски рудименти за определяне статуса на обществото (каквато е дългосрочната стратегия на подетото тук изследване). Такива картини са

достоверни фотографии на духовния климат в гражданското общество; те са верен ориентир и за формиране на широкомащабна национално значима издателска политика.

Воден от съзнанието, че описва най-авангардната част от интелигенцията на България – нейното студентство, осъществяващият настоящото изследване и в бъдеще ще поднася на вниманието на специалистите от информационно-комуникативната сфера подобни моментни фотографски картини на процеса на четенето.

Авторът на тези редове има високата чест да е библиотекар в третираната тук институция и едновременно с това да е част от студентството ѝ. Той не се стреми да даде детайлна картина на четенето на интересувания го контингент. Задачата му е по-скромна – да фокусира вниманието върху художествената литература като феномен на читателския интерес от позицията на типологията на тази литература.

И така, предмет на темата на настоящото изложение е да се разгледа читателската аудитория и нейния интерес към художествената литература. За основа са взети заявените поръчки от страна на читателската аудитория.

Методът, чрез който е подето това изследване, се основава на директно наблюдение, събиране на емпирични данни по единна схема, създаване на система от признаци, по които да бъде изследван обектът, достигане до систематизация на получените сведения и дедуктивно извличане на изводи.

Като резултат от анализа наблюдаваме системна информационна картина на типовете художествена литература, намираща се най-често в обръщение сред студентската читателска аудитория, конфигурирана от интересувашите ни признаци.

Проведеното наблюдение показва, че сред студентите в обръщение по жанрове се намират предимно романи, повести и лирика. И трите жанра (романи, повести, лирика) имат изражения в групите българска, западноевропейска и руска художествена литература.

Сред романите забележимо се откроява интересът от страна на читателската аудитория към западноевропейската литература (Ърнест Хемингуей, Джек Лондон,

Ерих Мария Ремарк, Томас и Хайнрих Ман, Скот Фиджералд, Стендал, Виктор Юго, Джон Стайнбек, Джеймс Джойс, Рафаело Джованьоли*); следваща по място е градацията на българските автори (Иван Вазов, Георги Караславов, Антон Дончев, Димитър Талев, Димитър Димов); конфигурацията завършва с руска литература (Лев Толстой, Алексей Толстой, Николай Василевич Гогол).

Лиричният жанр се характеризира с несъмнено предпочитание на българските поети (Христо Ботев, Иван Вазов, Никола Вапцаров, Атанас Далчев, Дамян Дамянов, Елисавета Багряна, Блага Димитрова); поредната се продължава от руските поети (Александър Сергеевич Пушкин, Михаил Юриевич Лермонтов, Николай Алексеевич Некрасов); тук не се наблюдава интерес към западноевропейските автори, което, от своя страна, свидетелства за отсъствие на определено познаване на третираната традиция на художествената литература.

Сред повестите честотата на поръчките в областта на художествено-литературната проблематика се забелязва най-голям интерес към българските автори (Емилиян Станев, Георги Караславов, Иван Вазов); сред руските – Антон Павлович Чехов; отново отсъства аналогичен интерес към творчеството на западноевропейските автори.

По вид издания описаните по-горе групи могат да бъдат представени в два потока:

- отделни публикации (книги);
- публикации в списания и периодични издания (сборници).

Основният контингент от намиращите се в обръщение издания са самостоятелни публикации – книги, а периодичните издания – списания и сборници – се използват фрагментарно, предимно за справки.

Наблюдаваните автори се разпределят по хронология – по векове, както следва:

- XIX в. (50 % от поръчките);
- XX в. (30 % от поръчките);
- XXI в. (20 % от поръчките).

* Тук и навсякъде по-надолу посочените автори са дадени по честота на поръчваната от тях литература в Информационно-библиотечния център на СВУБИТ.

Във връзка с проведеното изследване са анкетирани 20 читатели, характеризирани по няколко признака:

– по възраст – от 19 до 25 год.;
– по пол – 10 мъже и 10 жени;
– по курс и специалност – от I до IV; от катедрите „Библиотекознание и библиография“, „Книгознание и книгоразпространение“ и „Информационни фондове на културно-историческо наследство“ (явяващи се терминологични аналози на специалностите).

Прави впечатление отсъствието на останалите (извън изброените) специалности („Информационни технологии“ и „Информационно брокерство“), което буди тревога и въпрос; повдига проблема за мястото на хуманитарните дисциплини в техническите специалности. Нима общият свод на знанието не е хуманитарно (концептуално!) натоварен?

Съществено е да се обърне внимание върху партикуляризацията (раздробяването) на естественонаучното (технологичното) и философското (хуманитарното) мислене, които парадигмално (като начин на свързване между нещата) през XX–XXI векове са съответни страни на единния цялостен диалектически феномен на информационното моделиране.

Препоръките, които произтичат от представения тук анализ, могат да бъдат приведени към следното лапидарно обобщение: **необходима е хуманитаризация на технологичните специалности като екология на образованието**, изразяваща се (измерима, наблюдаема), в частност, чрез интереса на студентите към художествената литература.

Независимо от индустриализацията, информатизацията и технологизацията на съвременния XXI в. е важно да се отбележи, че младите хора не прекъсват културната нишка с интелектуалните богатства на човечеството и продължават да търсят и да четат художествена литература, с което още веднъж доказват, че истински стойностните неща са неподвластни на времето.

КУЛТУРНО-ИНФОРМАЦИОННА ПАНОРАМНА КАРТА НА СОФИЯ – СТОЛИЦАТА НА БЪЛГАРИЯ

(Един ген от
живота на Студентското
научно общество на СВУБИТ)

I. Встъпление

В слънчевия 23 декември 2006 г. – ден първи на Коледната ваканция – студентите от I курс от специалност Библиотекознание и библиография на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии (СВУБИТ), които са членове на Студентското научно общество, превърнаха предприетата от тях **екскурзия по София** в своеобразна **академична практика** на изучаваната дисциплина „**Инфосфера: Когнитология**“.

Познаването на структурата за съхранение и представяне на знание – фрейма (по теорията на М. Мински (M. Minsky) позволи на тези студенти те да систематизират и наблюдават предварително изучените исторически пластове на един от най-древните градове не само в България, но и в Европа, и в света – столицата на страната ни – София.

Настоящото изложение е културно-информационна карта на София по маршрута на Студентското научно общество на СВУБИТ от 23 декември 2006 г.

Отделните фрагменти на тази публикация са авторски текстове на колегите – бъдещи архитекти на инфосферата, които правят първите си стъпки в изграждането на тази сфера още днес.

Целта на подетата работа е тя да очертае **панорамен маршрут** – основа за създаване на **културно-информационна карта на София** (която да бъде постепенно допълвана).

Георги Чончев

II. София: Обща историческа скица

По литературни източници Студентското научно общество на СВУБИТ фрагментира обобщено пластове на **историята на София** и **Софийското поле** по следния начин:

– **новокаменна (неолитна) епоха** – от преди повече от пет хилядолетия (останки от селищата на най-ранните обитатели на тези земи са намерени при селата Кремиковци, Милковица, Бухово, Челопечене, Курило, Лозен и другаде; следи от жилища, градени от колове, измазани с дебел пласт глина, каменни оръдия на труда – брадви, тесли, длета, глинени съдове, керамика са открити в кв. „Гео Милев“ на София и на други места в града);

– **каменно-медна епоха** (останки от селища са открити при селата Пасарел, Гълъбовци, Курило, Челопеч, Гниляне; в центъра на София на пл. „Ал. Батенберг“ – най-древното селище в централната част на столицата, датиращо от третото хилядолетие пр. н.е.: керамичните съдове от тази епоха са покрити отвън с разнообразни характерни гравирани елементи);

– **бронзова епоха** (откритите фрагменти от глинени съдове от второто хилядолетие пр. н.е. около топлия минерален извор в съвременния център на София).

В първото хилядолетие пр. н.е. Софийското поле, както и останалите наши земи, обособяващи т.н. **тракийска епоха**, са населени с **траки**. След образуването на тракийското Одриско царство, достигнало най-голямата си мощ при владетеля Ситалк (431–424 г. пр. н.е.), Софийското поле влязло в неговите предели. Едва през I в. пр. н.е. населението тук се назовава от старите автори с **с е р д и** (останки от постройки на селището на сърдите, характерна керамика и бронзови накити са открити под хотел „Шератон“).

Край на свободния живот на тракийските племена слагат завоевателните войни на римляните на Балканския полуостров, обозначаващи началото на **римския слой** в историята на София.

Сърдите упорито и храбро отстоявали независимостта си. Едва в 46 г. от н.е. целият полуостров е под властта на римляните, създали в него две провинции: Мизия и Тракия. Провинция Тракия била разделена на **стратегии – военно-административни области**, център на една от които – **Сердикийската** – станало селището на сърдите на мястото на днешния център на София.

Сердикийската стратегия имала твърде обширна територия – на запад до днешния Пирот, на север – до днешното село Български извор, Тетевенско, на изток –

до с. Леща хан, Ихтиманско, и на юг до склоновете на Витоша.

Високата стратегическа оценка на значението на селището на сърдите от римляните се вижда още по времето на **император Марк Улпий Траян** (98–117 г.), който го издига в **муниципиум** (т.е. то получава градска уредба и автономно управление). В чест на императора градът започва да се нарича **Улпия Сердика**.

Още повече нараства значението на Сердика през III в., когато градът става и център на новосъздадената провинция **Вътрешна Дакия** (намерените надписи върху камък съдържат сведения за **градското управление в Сердика**; свободните граждани – **демос** съставляли народното събрание; градът имал свой общински съвет – **буле**; пряко в управлението на градските дела участват **архонтите**, които от името на съвета и народното събрание пряко ръководели градските дела; те издигали и **храмове, статуи на императори и на заслужили граждани**).

В града се упражнявали различни занаяти, свързани главно с голямото строителство (каменоделство, зидарство, тухларство, мозайкаджийство, изработвала се керамика).

Главният път, който минава през града, свързва **Средна Европа с Азия – през Сингидунум (днес: Белград), Наисус (днес: Ниш), Сердика, Филиппол (днес: Пловдив) за Византион (днес: Истанбул)**.

Още през II в., по време на **императорите Марк Аврелий и Комод**, градът бил опасан с яка **крепостна стена**, висока ок. 12 м, фрагменти от която се намират в подлезите на центъра на съвременна София и зад сградата на **Софийската минерална баня**. На равни разстояния по протежението на стената били издигнати кръгли кули (**стената покривала пространството, затворено във формата на неправилен четириъгълник – от днешните ул. „Лега“ – ул. „Сердика“ до ул. „Лавеле“ и от ул. „Алабин“ до ул. „Екзарх Йосиф“**).

Правилна улична мрежа разделяла града на **квартали**, застроени предимно с **обществени сгради**. Двете главни улици се пресичали на централния градски площад – **форума на римска Сердика** (имал е правоъгълна форма и е заемал част от днешния площад пред хотел „Шератон“). Около форума са били разположени най-важните административни и обществени сгради (под северозападния ъгъл на хотел „Шератон“ са открити останките на **булевертиона – градския съвет**; тази сграда е имала амфитеатрално вътрешно устройство с каменни седалки; там са ставали и театрални представления). Под днешната **църква „Св. Неделя“** са открити части от друга

голяма **обществена сграда – седалище на управителя на града.**

В началото на II в. – при **император Марк Аврелий** – в Сердика започва да се сечат собствени монети (с образа и титлите на императора), които носят надписа „На Сердика“ или „На Улпия Сердика“ или „На града на сердите“.

През III в. икономическото значение на града нараства. След като закрил в 260 г. всички автономни монетарници в Тракия и Мизия, **император Галиен** учредил само в Сердика постоянна римска монетарница, която продължила да съществува до 311 г. – до царуването на **император Константин Велики** (306–337 г.). През II–III в. в Сердика са сечени монети с образите на тридесет римски императори и императрици.

Храмовете и светилищата заемали видно място сред архитектурата на града. Лековитите минерални извори били обградени със скулптурите на **здравеносните божества Асклепий, Хигия, Аполон Медикус**. Красив храм в коринтски стил бил посветен на бог Асклепий. (Местното тракийско население продължавало да почита своето главно божество **конника Херос**, изобразен върху многобройни плочки.)

Фрагменти от големи храмове на **Зевс Хипсistos, Зевс Капитолийски** и **Хелиос Сарapis** са намерени в римска Сердика (днес част от тях могат да бъдат разгледани в **Докторската градина** и **Археологическия музей на София**).

На една сердикийска монета е представен храм на бог Аполон. Изображението на този храм запъва едно от полетата на днешния **столичен герб** (дело на **проф. Хараламби Тачев**, сътворено на студентската скамейка).

Виолета Меродийска

III. Около най-старата сграда: Превратности

Като е един от най-блестящите периоди от развитието на Сердика през античността историците определят царуването на император Константин Велики (*вж по-горе*).

Сам родом от Ниш, император Константин обичал Сердика и дори имал намерение да я направи столица на Източната Римска империя. Значителна част от неговите **едикти (укази)** са издадени тук. В града били издигнати нови красиви сгради. За честите пребивавания на императора в Сердика служила специално издигната **дворцова резиденция** (големият археологически

комплекс с красиви архитектурни форми и многоцветни мозайки, открит под хотел „Рила“ и под сградите на ул. „Цар Калоян“).

От всички тези монументални и блестящо оформени обществени сгради на повърхността на София е запазена малка част – в двора на Президентството, където се намира и **ротондата „Св. Георги“**, надживяла превратностите на времето.

Ротондата „Св. Георги“ е най-старата, цялостно запазена, сграда в София. Тя е на 1600 години. Строена е в края на IV в. от н.е. Първоначалното предназначение на постройката било тя да стане **мавзолей** или **мартирион** (гр.: мъченичество) – култова постройка, издигната в чест на християнски мъченици. По време на масовите покръствания през раннохристиянската епоха сградата била използвана като **баптистерий (кръщелна)**.

Сградата на ротондата е пострадала в средата на V в. по време на хунските нашествия. Нейният овален вестибюл бива унищожен. От този вестибюл се влиза в друг – кръстовиден. Два засводени входа в преддверието са свързани също чрез засводени входове със страничните отделения на съоръжението. Източната част на храма отвън има кубична форма, а отвътре – кръгла – **ротонда (кръгла зала)** с диаметър 9,75 м и височина 14 м. Залата има четири, диагонално разположени, полукръгли ниши и една – правоъгълна на изток. Ротондата е покрита с полусферичен купол, който стъпва върху цилиндричен барабан. Под пода на ротондата, преддверието и страничните отделения е устроена **хипокаустна система** (гр.: подподно отопление със система от канали за горещ въздух), използвана (не както обикновено: за баня, а) за **вентилация**.

След разрушението от V в. оцелялата по чудо ротонда продължава да съществува като църква. През X или XI в. в нея са направени преустройства (прозорците са намалени). Към това време се отнасят и запазените най-ранни **стенописи**. В самия купол най-добре е съхранен образът на Христос Пантократор. Втори слой живопис е създаден към XII в. – дело на изключително талантлив майстор. Към XIV в. се отнасят стенописите, отразяващи фигурите на двадесет и двамата пророци, които се отличават с монументалност и експресивност. Тези фрески имат надпис на български език.

През XV в. църквата е изписана за четвърти път.

Именно в храма „Св. Георги“ през 1469 г. са били изложени **мощите на св. Иван Рилски** при пренасянето им от Търново в Рилския манастир.

През XVI в. църквата е превърната в джамия (Гюл джамия; до югозападния ѝ ъгъл било издигнато минаре);

християнските фрески били замазани и върху новата мазилка били изписани орнаменти, от които днес са запазени фрагменти.

След ескиза за ротондата „Св. Георги“, следва да се изтъкне, че със самото приемане на християнството (864 г.) в София (Сердика) започнало въобще голямо строителство на църковни сгради. Някои от съществуващите към момента обществени пострройки също били превърнати в църкви.

През 343 г. в града заседава прочутият **Сердикийски църковен събор**, на който присъстват 170 епископи от всички краища на империята. Предполага се, че те са били събрани в голяма базилика извън градските стени (чиито останки са открити на ул. „Димитър Хаджикоцев“).

Най-забележителният запазен паметник от ранно-християнската епоха е **църквата „Св. София“**, строена през последния разцвет на Сердика – в края на V в. или по времето на **император Юстиниан** (527–565 г.).

На мястото ѝ още в началото на IV в. е съществувала малка еднокорабна гробищна църква. Около нея се простирал най-големият некропол на Сердика. Многоцветна мозайка е покривала пода на **апсидата** ѝ (гр.: арка), която (мозайката) се пази в **Археологическия музей на София**.

След разрушаването на тази малка църква (от IV в.) на същото място била издигната по-голяма – трикорабна, унищожена, навярно, при хунските нашествия. Съществуващата днес църква „Св. София“ е свързана с последния разцвет на Сердика. Тя представлява трикорабна кръстовидна базилика с купол. По-късият – напречен – кораб ѝ дава форма на латински кръст.

През Второто българско царство (XII–XIV в.) църквата „Св. София“ е била митрополитска и към нея е имало **книжовен център – училище за духовници**. В последното десетилетие на това (Второто българско) царство по името на извисената над града негова църква и той самият започва да се нарича **София**.

През XVI в. църквата „Св. София“ е обърната в джамия (Сияуш паша джамия; край югозападния ѝ ъгъл било издигнато минаре). Като джамия през XVIII в. тя е занемарена, а след едно голямо земетресение – в средата на XIX в. – изоставена. Едва след Освобождението тук се извършват археологически разкопки и сградата е възстановена.

IV. Сердика – Средец – София

Богатите сердикийци през IV–V в. – времето на първите строителни работи на описаните християнски архи-

тектурни обекти (ротондата „Св. Георги“ и църквата „Св. София“) – имали **имения (вили) в околностите на Сердика** (останки от тези архитектурни комплекси са открити при Медицинския университет – Александровска болница, кв. „Филиповци“, кв. „Орландовци“, кв. „Обеля“ и др.).

Още през III в. зачестяват нападенията на Сердика, разположена на кръстопът; градът страда систематично от набезите на готи, вестготи, хуни. Цветущите вили в околността на Сердика биват унищожавани.

След голямото хунско нашествие от 441–447 г. Сердика отново се съвзема. Много от сградите били поправени, крепостните стени подсилени. Именно от отбелязания момент са построени новите техни триъгълни кули. В северната посока на града обширна територия била обградена със стена (*днес*: р-на на ул. „Веслец“).

Укрепената дунавска граница на империята в Юстиниановата епоха не може да спре прабългарите, които се заселват на Балканския полуостров, и в началото на VII в. при вестта за голям техен поход на юг от Дунав богатите сердикийци, които вече не се чувствали сигурни в своя град, избягали в Тесалоника (Солун).

След образуването на Първата българска държава (681 г.) Сердика останала в пределите на Византия. Часът ѝ ударил, когато българските войски, предвождани от **хан Крум**, обсадили града и принудили византийците да отворят вратите на крепостта.

Новото славянобългарско население дало на града славянското име – **Средец** – по местонахождението му: в средата, в центъра на Балканския полуостров, на кръстопътя между Изтока и Запада.

Две столетия Средец се развивал като значителен български град, важен политически и военностратегически, икономически и културен център.

След превземането на Преслав и източните български земи от византийците, през 972 г. тук, в Средец се преместил **българският патриарх Дамян**. Градът станал за кратко време и **столица на България**.

През последните години на X в. и началото на XI в. Средец бил обект на чести нападения и обсади. Едва когато през 1018 г. паднал убит **последният български цар Иван Владислав**, ръководителят на отбраната на крепостта в Западна България – **Кракра Пернишки** сложил оръжие. В Одрин на византийския император били предадени ключовете на 35 крепости, между които – и на Средец.

По време на византийското владичество Средец не загубил своето значение, свързано с местонахождението му на важен кръстопът. Известно време градът бил

седалище на византийския управител (дук) на България. Но това, като цяло, били тежки години за града – години на бедствия и нашествия: през 1048 г. печенегите опустошили Средечка област; през 1183 г. – маджари и сърби; през 1189 г. – през Средец преминали кръстоносците на Фридрих Барбароса.

Освобождението на Софийско, след редица опити на сердичани да отхвърлят чуждоземното владичество, идва след **въстанието на братята Асен и Петър в Търново.** През 1194 г. **цар Асен** превзел Средец и го присъединил към Второто българско царство. Градът станал център на занаятчийство и търговия.

За външния изглед на града през този период (XII в.) се знае твърде малко. Крепостните стени били поправени и поддържани. Някои кули били преустроени в четириъгълни. Училището към църквата „Св. София“ и фреските в ротондата „Св. Георги“ – именно от този период (*вж по-горе*)! – свидетелстват за **високия културен стил на епохата.**

Боянската църква – бисерът на българското средновековие – е най-забележителният паметник от описваната епоха. Ктиторът на църквата – **севастократор Калоян** вероятно е бил **управител на Средечка област**: в София той е имал **дворец** (при днешната Софийска митрополия, между ул. „Позитано“ и ул. „Цар Калоян“).

През последните десетилетия на XIV в. Средец започва да се нарича **София** (*вж по-горе*).

За първи път в български документ **името София** се споменава в **грамотата (хрисовул)**, която **цар Иван Шишман** дава на **Драгалевския манастир „Св. Богородица Витошка“** (създаден по времето на **цар Иван Александър**, 1331–1371 г.) за неговите имоти и права (1378 г. – годината, когато владетелят посещава града и дарява щедро и Рилския манастир).

Набезите на османците постепенно през XIV в. се превръщат в борба за завладяване на Балканския полуостров. **Софийската крепост** дълго оставала непревзета. **Фолклорната традиция**, в частност, пази спомена за героичните дни на съпротивата на народа ни, свързана с името на **последния български цар Иван Шишман** (крепостта Урвич край София, Кокалянският манастир, местностите Царев гроб, Царево падало, Шишманово падало, Царичина скала и др.).

След завладяването на София от османците през 1382 г. градът бил превърнат в **столица на Румелийското бейлербейство**, обхващащо всички завладяни земи на Балканския полуостров с изключение на Босна и Одрин. В София се настанила огромна османска админист-

рация. През XVI в. в града била създадена **монетарница** (зарбхана). Здравата крепостна стена била разрушена. Изменила се и старата улична мрежа на София. Улиците на града станали тесни, криви и често задънени. Градът се разделил на **махали**. Всеки занаят имал своя **чаршия** – **Бакърджийска, Златарска, Сарашка, Касапска и др.**; всеки вид търговия имал свой **пазар** – **Говежди, Солни, Житни и др.** Малките български къщи се гушели зад високи огради, а в центъра на града се издигали големи обществени постройки. Най-хубавите сгради – църквите – били превърнати в джамии (*вж по-горе*).

Населението на София през XV–XVII в. било разнообразно: мюсюлмани, християни; евреи, арменци, българи и др. В края на XVIII в. градът бил превърнат във **военен лагер** и българите трябвало да изпълняват тежки повинности – да доставят храна за османската армия. София загубила предишното си административно значение. От център на обширното румелийско бейлербейство в XIV в. през XVIII в. тя се превръща в **средище на санджак – околия, която е подразделение на новосъздадения Русчушки (Русенски) вилает**. Повече от строените през XV–XVI в. османски обществени сгради през XVIII в. биват порутени и често изоставяни (*вж по-горе*).

Единствената оцеляла до днес в София средновековна църква, строена към края на XIV или в началото на XV в. – **църквата „Св. Петка Самарджийска“** (*днес*: в подлеза в центъра на София), – за която се грижел еснафът на самарджиите, има стенописи от времето на своето изграждане и е уникален културен паметник на цитирания исторически момент.

В епохата на **Българското възраждане** София се оживява. **Килийните училища** в града се разрастват. **Учители** като **Захари Круша, Иван Денкоглу, Йорданка Филаретова** стават истински мисионери на образованието.

През 1871 г. **Васил Левски** организира в София революционен комитет (в който участват: Христо Т. Стоянов, Христо Ковачев, Димитър Ножаров, Димитър Трайкович, Ст. Малинов).

София пази свято в паметта си обиколките на В. Левски из нея. Апостолът се крие в града, заловен е в Къринското ханче (Ловешко) и доведен за разпит и съд отново тук.

Съденето на В. Левски става в една от залите на **Конака** (*после*: **Царски дворец**; *днес*: **Национална галерия и Етнографски музей**).

На 6/19 февруари 1873 г. В. Левски е обесен **“край град София”** (вж. известното стихотворение на Христо Ботев), с което София изживява едно от най-трагичните за цялата си история събития... (Така се изпълняват думите на Апостола: **„Аз съм се обещал на отечеството си жертва за освобождението му...“**.)

...През април 1877 г. се обявява Руско-турската освободителна война. С напредването на руските войски през 1878 г. софийският паша решава да подпали София. Благодарение на голямото застъпничество на италианският вицеконсул в София **Вито Позитано** градът е спасен от опожаряване. По това време като изтъкнат приятел на беззащитните българи се проявява и френският вицеконсул **Леандър Леге**.

На 4 януари 1878 г. софиянци посрещат първите **казашки отряди** на **ген. О. Е. Раух** в София, по-късно в града пристига със свитата си и **ген. Й. В. Гурко**. В **църквата „Св. Крал“** (днес: **„Св. Неделя“**) е отслужен **благодарствен молебен**.

След Освобождението Временното руско управление назначава за **губернатор на София** **Пьотр Владимирович Алабин**, а за **вицегубернатор** – българина **Марин Дринов**, професор в Харковския университет.

През 1878 г. София е малък, икономически западнал градец. Въпреки това на **22 март (3 април 1879 г.)** на заседание на **Учредителното народно събрание в Търново** тя е предложена за **административна столица на България**. Идеята е на самия проф. Марин Дринов. По същото време градът има ок. 3000 къщи и ок. 12 000 жители.

В София именно прави първите си стъпки младата **българска държава**.

Александра Христова

V. София след 1878 г.

Първият **Градски управителен съвет на София** се заема незабавно с благоустройството на града. Енергичният **кмет Димитър Петков** по новия **градоустройствен план** (одобрен още през 1881 г.) прокарва нови улици, прекроява старите, създава широки площи; взема мерки за **водоснабдяването** и **осветлението на града**.

Към 1898 г. София има задоволителна **водоснабдителна** и **канализационна система**. През ноември 1900 г. София блясва и с **електрическо осветление**. На 1 януари 1901 г. първият **трамвай** е пуснат в движение. На 1

април с.г. е открита и трамвайната линия до кв. Княжево. Постепенно в София се появяват и първите **промишлени предприятия**. През 1881 г. се създава **Държавната печатница**. По предложение на П. Вл. Алабин още през септември 1878 г. са поставени основите на **Софийската българска обществена (букв.: публична) библиотека** (днес: **Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“**). През 1879 г. в София са открити **Първа мъжка** и **Първа девическа гимназия** – люлки на учителството и духовността. През 1888 г. е поставено началото на **Висш педагогически курс**, който през 1889 г. се превръща във **Висше училище** (от 1904 г.: **Софийски университет „Св. Климент Охридски“**).

Сградата на **Народното събрание** е построена през 1884 г. по проект на виенския **арх. К. Йованович** в стил Възраждане (през 1890 г. тази сграда е разширена на север с помещение за административни нужди); през 1928 г. е завършена голямата постройка с лице към пл. Св. „Александър Невски“. През 1892 г. е изградена южната ъглова част на сградата на **Българската академия на науките** по проект на **арх. Майер**, а централната и северната и части са построени по-късно по проектите на **арх. С. Овчаров** и **арх. Й. Йорданов**.

Сградите на **Синодалната палата** (днес: пл. „Св. Александър Невски“), **Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“** (и **Църковния историко-археологическия музей**) (днес: пл. „Св. Неделя“), **Софийската минерална баня** (срещу: **Централните хали**), създадени в стил Възраждане, са построени през 1903–1913 г. по проекти на **арх. П. Момчилов** и са оформени като архитектурни търсения на стила Възраждане в съотношение с християнското строително наследство от земите ни през XI–XIV в. – църквите в Несебър, Велики Преслав и други градове на България.

Сградата на **Народния театър „Ив. Вазов“** представлява архитектурен комплекс. Първоначалната постройка е изградена през 1907 г. по проект на виенските **архитекти Фелнер** и **Хелмер**. След построяването ѝ през 1923 г. оцелява единствено главната ѝ фасада. Обявеният международен конкурс за възстановяването на сградата печели **арх. М. Дюлфер** от Дрезден.

Архитектурният комплекс на **Военния клуб** е построен през 1907 г., също в стил Възраждане, по проект на чешкия **арх. А. Колар** – първия софийски градски архитект.

Руската църква „Св. Николай Чудотворец“ (изградена в московски стил, с пет позлатени луковични купола) е построена през 1913 г. по проект на видния руски

арх. М.Т. Преображенски. Изпълнението и украсата ѝ са дело на заетите архитекти и художници с постройката и украсата на храм-паметника „Св. Александър Невски“.

Храмът-паметник „Св. Александър Невски“ – издигнат в чест на руските освободители в нововизантийски стил – се гради от 1904 до 1912 г. по проект на руските архитекти – **арх. проф. А. Н. Померанцев** и **арх. проф. И. С. Богомолов.** Петкорабен, висок 52 м, на площ 3170 кв. м, облицован с бял камък, украсен с куполи, покрити с медни или позлатени листове, храмът има три олтара: централен, посветен на благоверния кн. Александър Невски, северен – на св. св. Кирил и Методий, и южен – на кн. Борис I – Покръстител. В централния олтар образите на Христос и Богородица са дело на художника **В. М. Васнецов**, на благоверния кн. св. Александър Невски – на проф. В. Я. Савински. Иконите от северния олтар са рисувани от **проф. Ив. Мърквичка**, а от южния – от **проф. А. Митов.** Композицията Бог Саваот – от централния купол – е дело на **проф. М. Мясоедов.**

В Криптата на Храм-паметника „Св. Александър Невски“ са изложени икони, щампи, фрагменти от стенописи и художествени метали, дървени и други предмети от средновековната и възрожденската епоха на България.

Сградата на **Софийския университет „Св. Климент Охридски“** е построена по проект на френския **арх. Бреасон** с известна преработка от българските архитекти – **арх. Й. Миланов** и **арх. Л. Константинов.** Централният корпус, завършен през 1931 г., има монументална фасада с широки тържествени стълби към главния вход и шест грамадни колони с разкошни капители. От двете страни на стълбата са поставени скулптурните фигури на братята **Евлоги и Христо Георгиеви**, които са подарили мястото и средствата за построяване на университета; изработката е дело на **скулптора Кирил Шиваров.** Входната зала е украсена със стъкломозайки (изпълнени по проект на **художника Иван Пенков** с участието на **Фр. Майер** от Мюнхен).

Страничните крила на сградата на университета са завършени през 1954 г. (по плановете на **арх. Л. Константинов**, изработени още през 1940 г.).

В двора на университета се намира **Университетската библиотека.** Архитектурният ансамбъл (университет – библиотека) е едно от характерните урбанистични решения в София.

През 1928–1936 г. по идеен проект на **арх. Н. Лазаров**, **арх. П. Койчев** и **арх. Г. Русев** е построена сградата на **Съдебната палата** (по-късно вътре тя е украсена с витражите на **художника Дечко Узунов** и скулптурите на **Любомир Далчев**).

Сградата на **Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“** е построена по проект на архитектите – **арх. Ив. Васильов** и **арх. Д. Цолов**, завършена през 1953 г. През 1975 г. пред сградата на библиотеката е поставен **Паметник на светите братя Кирил и Методий** (**скулптор Вл. Гиновски**, **арх. Иван Иванчев**).

Арх. Ив. Васильов и арх. Д. Цолов са автори и на замисъла на проекта за сградата на **Българската народна банка.**

През 1921–1954 г. е извършен строежът на **Националната художествена академия „Николай Павлович“** по проект на руския **арх. А. Н. Смирнов** (създадена през 1896 г. – *първоначално*: Държавно рисувално училище; *по-късно*: Висш институт за изобразително изкуство).

Паметникът на В. Левски, издигнат на мястото на обесването на Апостола на 6/19 февруари 1873 г., открит през 1895 г., е изграден по проекти на цитирания вече *по-горе* **А. Колар.**

Докторският паметник в градината на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – във вид на четиристенна пирамида, увенчана с гранитен саркофаг, съдържа врязаните в гранита имена на 531 лекари, санитарни, – сложили костите си за свободата на България руски медици. Паметникът е изграден през 1883 г. по проект на рус **арх. А. Томашек.**

Паметникът на Цар Освободител (пред Народното събрание) – дело на флорентинския **скулптор А. Цоки**, чийто основен камък е положен през 1901 г., е тържествено открит през 1907 г. Изобразени са: руският цар Александър II – Освободител, ген. Й. В. Гурко, ген. М. Д. Скобелев, граф. Н. П. Игнатиев и др.

VI. Панорама на София: Съвременен маршрут

Пл. „Св. Александър Невски“ – Храм „Св. София“ – Храм-паметник „Св. Александър Невски“ – Синодална палата – Паметник на Васил Левски – Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Докторски паметник – Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – Университетска библиотека – Национална художествена академия „Николай Павлович“ – Народно събрание –

Паметник на Цар Освободител – Българска академия на науките – Булевард „Цар Освободител „ – Военен клуб – Руска църква „Св. Николай Чудотворец“ – Природонаучен музей – Царски дворец (Национална галерия – Етнографски музей) – Народен театър „Иван Вазов“ – Българска народна банка – Археологически музей – Крепостна стена на Сердика (в подлеза в централната част на града и зад сградата на Софийската минерална баня) – Църква „Св. Петка Самарджийска“ – Църква „Св. Неделя“ – Съдебна палата – Богословски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (Църковен историко-археологически музей) – Ротонда „Св. Георги“.

Евелина Христова

VII. Обобщение

Представеният маршрут е обобщена траектория на културно-информационната карта на София. Отделни отсечки от описаното трасе могат да бъдат постепенно обогатявани и с други културни обекти, които очевидно ще получат съответно осветление в следващи екскурзии на Студентското научно общество. Вероятно, подобни работи могат да бъдат възприемани като интелектуално информационно единство, ако при публикуването си се появяват под идентични рубрики (например: „Красотата на България“).

По предлаганата в настоящата публикация методология ще бъдат допълвани, развивани, задълбочавани в бъдеще културно-информационните планове на София. Същественото в предлаганата работа е обстоятелството, че тя дава подхода за цялостно представяне на града.

От зоркия поглед на младите архитекти на инфосферата не остана скрит фактът, че много от разгледаните от тях паметници не притежават, за съжаление, съответно оформени, информиращи за дадените обекти, надписи. На значителна част от важните средища в историческия и съвременен център на София отсъстват подходящи схеми, текстове, показващи пластовете на миналото и настоящето. Подобни информационни карти (схеми) сами биха били ценни упътвания – истински пътеводители по столицата на България. Не бяха забелязани билбордове и други рекламни съоръжения, информиращи за София, каквито – за нея! – би следвало да има не само в сърцето на България, но и по света...

Съответни електронни табла, препращащи от един към друг обект, разположени на подходящи точки в София, биха били жива интерактивна карта на града...

Наличието на ново поколение издания – многостранно свързващи историята на София, нейното съвремие с останалите населени места, не само в България, но и по света, – очевидно като електронни, бе прогнозирано от студентите на СВУБИТ като перспективни и наложителни.

В тази връзка студентите изтъкнаха ценността на издания от типа: Nikolova, K. Sur le littoral Bulgare de la Mer noire: Guide touristique/ Consult.: Dimitar M. Dimitrov et Petko N. Kolev; Cartographie et schemas: MAPWEAR Ltd; Design graphique: Ralitzka Karapanteva; Traduction du bulgare: Ivan Trichkov; Photos: des archives GIF Ltd – Varna. – Sofia: Tangra TanNakRa („Образование и Наука“), 2004. – 84 p.: photos.

Подобни публикации бяха оценени по достойнство и студентите можаха да се снабдят с цитираната книга в процеса на подготовка на изборния от тях маршрут.

...Знаменателен е фактът, че финализирането на настоящия текст през м. януари на 2007 г., в първия ден на която страната ни се присъедини към Европейския съюз, съвпадна с излъчената по централните телевизионни канали информация: в сградата на Софийската минерална баня е съсредоточена работа по изграждането на нея на Музей на София.

Подобни на настоящото изследване работи подготвят гражданите да станат заинтересована културна аудитория и на бъдещия музей на София, и на живия град София.

Задачата да познаваш града е интелектуалната форма да го разбираш и да го пазиш.

И студентската аудитория, предприела екскурзията по София с цел те да се приближат към изграждането на нейната панорамна информационно-културна карта, – аудитория от архитекти на инфосферата – се изгражда днес сред членовете на Студентското научно общество на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии. Възможно е, именно някои от тях не само да са сред уредниците на Музея на София, но и сред нейните изследователи – изследователи на София.

Георги Чончев

